

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

Operacija sodelovanja LAS: PREHOD NA SONARAVNO OSKRBO S HRANO

Analiza potrošnje ekološke hrane

Izdelovalec dokumenta:

LAS s CILjem

Vodilni partner: ICRA d.o.o. Idrija, Mestni trg 1, 5280 Idrija

Odgovorna oseba izdelovalca: mag. Jožica Lazar, direktorica ICRA d.o.o. Idrija

Datum izdelave: 30. 04. 2024

Operacijo sodelovanja LAS PREHOD NA SONARAVNO OSKRBO S HRANO sofinancirata Evropska unija iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja in Republika Slovenija v okviru Programa razvoja podeželja 2014–2020/ ukrep LEADER / podukrep 19.3. Organ upravljanja pristojen za izvajane programa razvoja podeželja 2014 – 2020, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Za vsebino je odgovoren LAS s CILjem.

1. Uvod	4
1.1 Operacija Prehod na sonaravno oskrbo s hrano	4
1.4 Namen analize potrošnje ekološke hrane	9
1.5 Metodologija priprave analize potrošnje ekološke hrane.....	10
2. Pregled statističnih podatkov in aktualnih virov	11
2.1 Podpora ekološki pridelavi in promocija lokalne hrane	11
2.2 Potrošnja ekološke hrane – javni zavodi	12
2.2.1 Analiza trga z ekološkimi živili v Sloveniji – obseg in dinamika nabave ekoloških živil	12
2.2.2 Ovire pri nabavi ekoloških živil	14
2.2.3 Predlogi za izboljšanje pri uvajanju slovenskih ekoloških živil v javne zavode.....	15
2.2.4 Trženje ekoloških živil v trgovskih verigah	16
2.3 Potrošnja ekološke hrane	17
2.3.1 Potrošniške navade	17
2.3.2 Percepcija ekoloških živil	22
2.3.3 Pomembnost dejavnikov, ki vplivajo na nakup živil	23
3. Podatki za območje vključenih LAS	27
3.1 Stanje na področju vključevanja ekološke in lokalne hrane v javne zavode	27
3.1.1 Podatki iz anket in intervjujev	28
3.1.2 Podatki iz anket in intervjujev – zakaj ne kupujete več ekoloških živil	28
3.2 Povpraševanje po ekološki hrani.....	29
3.2.1 Odziv potrošnikov - anketa.....	29
3.2.2 Podatki iz anket – zakaj ne kupujete več ekoloških živil.....	32
4. Namesto epiloga.....	33
5. Literatura in viri	35

Kazalo slik:

Slika 1: Cerkljansko podeželje	5
Slika 2: Kolikšen delež v strukturi nabave vseh živil predstavljajo ekološka živila? Kolikšen delež od vseh nabavljenih ekoloških živil pa predstavljajo ekološka živila, ki so pridelana/proizvedena v Sloveniji?.....	12
Slika 3: Kolikšen je delež nabave ekoloških živil preko javnih naročil, kolikšen pa preko kratkih dobavnih verig?	13
Slika 4: Katere so glavne ovire, da ne nabavljate ekoloških živil v večjem obsegu, kot jih trenutno? ..	14
Slika 5: Katere so glavne ovire, da ne nabavljate SLOVENSКИH ekoloških živil v večjem obsegu kot trenutno?.....	15
Slika 6: Razumevanje pojma »ekološko živilo«	18
Slika 7: Elementi prepoznavne ekoloških živil	18
Slika 8: Katere od naslednjih znakov, s katerimi so lahko označena živila, ste že videli?	19
Slika 9: Nakup živil z oznakami – Vsi znaki, ki so na živilih katere so anketiranci kupovali	19
Slika 10: Frekvenca nakupa ekoloških živil	20
Slika 11: Kanal nakupa ekoloških živil.....	20
Slika 12: Nakup vseh živil Slika 13: Nakup ekoloških živil	21
Slika 14: Ekološka živila v restavracijah Slika 15: Slovenska živila v restavracijah	22
Slika 16: Prednosti ekoloških živil Slika 17: Slabosti ekoloških živil.....	23
Slika 18: Hierarhija lastnosti	24
Slika 19: Delež pojasnjene nakupne odločitve	24
Slika 20: Ekološko vs. konvencionalno živilo po isti ceni	25
Slika 21: Odnos do prehranjevanja.....	26
Slika 22: Skupine glede na dominantni motiv prehranjevanja.....	26
Slika 23: Kako gospodinjstvo shaja z razpoložljivim mesečnim dohodkom?	30
Slika 24: Vprašanje v anketi: Kje kupujete ekološka živila?.....	30
Slika 25: Vprašanje v anketi: Ali se vnaprej dogovorite za odkup hrane neposredno pri kmetu/pridelovalcu?	31

1. Uvod

1.1 Operacija Prehod na sonaravno oskrbo s hrano

Temeljno izhodišče za pripravo predloga operacije sodelovanja LAS, ki skupaj pokrivajo območje 10-ih občin zahodne Slovenije, je zelo šibka oskrba lokalnega prebivalstva s sonaravno hrano. Operacija kot sonaravno obravnava tako ekološko, kot tudi biodinamično pridelano hrano ter hrano, predelano iz tovrstnih surovin. Razlogi za takšno stanje so večplastni in se navezujejo tako na zagotavljanje ponudbe in povpraševanja, kot tudi na strateško načrtovanje oskrbe s sonaravno hrano.

Sonaravno pridelana hrana, ki je bila osnovna življenjska vrednota naših prednikov, je temeljno vodilo projekta. S sonaravnim kmetovanjem namreč ohranjamo naravno okolje živo za naslednje rodove in uspešneje kljubujemo podnebnim spremembam, ki so na območju operacije že zelo prisotne.

Pomanjkanje **celostne ponudbe** ekološke in biodinamične hrane na trgu območja je predvsem posledica:

- nerazvitosti ekološkega in biodinamičnega kmetijstva;
- nepovezanosti pridelovalcev in predelovalcev ekološke in biodinamične hrane;
- pomanjkanje veznega člena, ki bi odgovorno povezoval ponudnike s potrošniki v kratko oskrbno verigo ter zagotavljal celostno ponudbo čez vse leto;
- nizke stopnje ozaveščenosti konvencionalnih kmetovalcev o priložnosti, ki jih ponuja pridelava in predelava sonaravno pridelane hrane ter okoljskih in podnebnih izzivov;
- pomanjkanje nosilcev kmetijskih gospodarstev mlajših generacij.

Pomanjkanje **povpraševanja** po ekološki in biodinamični hrani pa izhaja iz:

- nizke stopnje ozaveščenosti potrošnikov o pozitivnih učinkih uživanja sonaravne hrane na zdravje vsakega posameznika in s tem večjo odpornost na bolezni sodobnega časa,
- nizka stopnja ozaveščenosti potrošnikov o pozitivnih učinkih potrošnje sonaravne hrane na varstvo in ohranjanje naravne in kulturne dediščine podeželja, ustvarjanje zelenih delovnih mest ter prilagajanje podnebnim izzivom;
- pomanjkanje dostopnosti do celostne ponudbe hranljive hrane čez vse leto ter možnosti izvedbe nakupov na potrošniku prijazen način ob upoštevanju sodobnih nakupovalnih navad.

Strateško načrtovanje celostne oskrbe z ekološko in biodinamično hrano je bilo na nivoju sodelujočih LAS doslej obravnavano predvsem v okviru oskrbe z lokalno hrano, vendar pri tem ekološko in biodinamično kmetovanje ni bilo dovolj izpostavljeno, da bi omogočalo razvoj trga tega segmenta. Lokalne skupnosti območja se zavedajo tudi pomena zagotavljanja samooskrbe s hrano v lokalnem okolju, saj je obdobje epidemije covid-19 pokazalo, da je stopnja samooskrbe na nizkem nivoju, za kar bo potrebno načrtovati in vzpostaviti podporne mehanizme tudi na lokalnem nivoju. (Vir: Prijavnica projekta).

Operacija sodelovanja štirih lokalnih akcijskih skupin se izvaja v okviru 6. Javnega razpisa za podukrep 19.3 priprava in izvajanje dejavnosti sodelovanja lokalne akcijske skupine. V projektu sodelujejo **LAS Vipavska dolina**, **LAS S CILjem**, **LAS V objemu sonca**, **LAG Zeleni trokut** in partnerji:

Regijska razvojna agencija ROD Ajdovščina, Občina Ajdovščina, Društvo za biološko – dinamično gospodarjenje "Ajda" Goriška, Osnovna šola Danila Lokarja Ajdovščina, Mitja Ipavec;

ICRA d.o.o. Idrija, Občina Idrija, Kmetijsko gozdarska zadruga Idrija z.o.o., Društvo podeželske mladine Vrsnik-Ledine;

RRA Severne Primorske d.o.o. Nova Gorica, Mestna občina Nova Gorica, Občina Renče-Vogrsko, Šolski center Nova Gorica, Tom Ločniškar, Mark Smerajc, Nevo Pregelj-nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji.

Slika 1: Cerkljansko podeželje

Foto: Bojan Tavčar

1.2 Izhodišča za analizo stanja potrošnje ekološke hrane

Na ravni EU je bil leta 2019 sprejet Evropski zeleni dogovor, katerega ključna cilja sta prehod na zeleno gospodarstvo in da bo EU do leta 2050 postala prva podnebno nevtralna celina. Del zelenega dogovora je tudi Strategija od vil do vilic za preobrazbo prehranskega sistema, katere ključni cilj je prehod k trajnostnemu sistemu pridelave in predelave hrane. Zato ima pri doseganju ciljev zelenega dogovora, pomembno vlogo tudi ekološko kmetijstvo.

V skladu z opredelitvijo nove Uredbe (EU) 2018/848 Evropskega parlamenta in Sveta »je ekološka pridelava celoten sistem upravljanja kmetij in pridelave hrane, ki združuje najboljše okoljske in podnebne prakse, visoko biotsko raznovrstnost, zaščito naravnih virov, uporabo visokih standardov na področju dobrega počutja živali in proizvodnih standardov v skladu z vedno večjim povpraševanjem potrošnikov po izdelkih, pridobljenih z naravnimi snovmi in postopki« (Uredba EU 2018/848, str. 150/1).

EU si je postavila tudi zelo ambiciozen cilj, in sicer do leta 2030 povečati delež ekoloških kmetijskih zemljišč na 25 %, do leta 2027 pa na 18%. V ta namen je bil v letu 2021 na ravni EU sprejet Akcijski načrt za ekološko kmetijstvo. Eno od (treh) ključnih področij načrta je tudi spodbujanje povpraševanja in zagotavljanja zaupanja potrošnikov v ekološka živila, saj je to ključno za večje preusmerjanje konvencionalnih kmetov v ekološko kmetijstvo in razvoj ekološkega kmetijstva (Evropska komisija, 2021).

EU si je zastavila (pre)ambiciozen cilj – do leta 2030 naj bi delež ekoloških kmetijskih zemljišč v EU znašal 25 %

Mednarodna zveza ekoloških kmetijskih gibanj IFOAM za Evropo pa poudarja, kolikšen delež nacionalnih proračunov evropske skupne kmetijske politike bo treba nameniti ekološkemu kmetovanju v vseh državah članicah, da bi do leta 2030 dosegli povprečni cilj EU 25 odstotkov kmetijskih zemljišč v ekološki obdelavi.

Po raziskavi, ki jo je naročila organizacija IFOAM Evropa, bi morala Evropska unija od leta 2023 dalje nameniti tri do petkratnik sedanjega zneska proračuna SKP za predelavo in vzdrževanje ekološkega kmetovanja. Glede na njihov potencialni nacionalni cilj, izhodišče in stopnje plačil bi morale države članice v nekaterih primerih nameniti 10-krat več državnega proračuna za podpore ukrepom ekološkemu kmetijstvu (Darja Zemljič, Kmečki glas, 2021).

V EU smo priča rasti in razvoju ekološkega kmetijstva ter trga ekoloških živil. Tako je leta 2020 vrednost trga z ekološkimi živili v EU doživela rekordno letno rast, in sicer dobrih 15 %, in je tako skupaj znašala slabih **45 milijard EUR**. To je za 150 % več kot v letu 2009. Najvišja rast je bila v Nemčiji (22 %), Avstriji (18 %) in Irskem (16 %). Največji trg v EU, kar okoli tretjine celotnega, pomeni Nemčija, blizu je Francija z okoli 12 milijardami EUR. Največji tržni delež ekoloških živil pa je zabeležen na Danskem (13 %), v Avstriji (11 %), Luksemburgu in Švedskem (okoli 9 %). Najnižji pa na Portugalskem, v Grčiji, Poljski in Bolgariji (manj kot 1 %). V povprečju

(v EU) letno za ekološka živila porabimo 102 EUR. Seveda pa so zabeležene velike razlike med državami (FIBL, 2022).

Globalni trg ekološke hrane in pijač je bil leta 2021 ocenjen na **171,17** milijarde EUR, od leta 2022 do leta 2030 pa naj bi se povečeval po 13,0-odstotni letni stopnji rasti (CAGR). Eden od glavnih dejavnikov, ki spodbujajo širitev trga, je vse večja ozaveščenost o koristih za zdravje, povezanih z uživanjem ekoloških izdelkov. Prodaja ekoloških živil in pijač naj bi se povečala zaradi spremembe nakupnega vedenja potrošnikov. Poleg tega rast trga spodbuja tudi vse večja priljubljenost izdelkov, ki niso gensko spremenjeni, med potrošniki (Organic Food, 2023)

Kljub višjim cenam od neekoloških izdelkov in največjemu padcu svetovnega BDP v zadnjih desetletjih se je prodaja ekoloških živil leta 2020 povečala. Stopnja rasti ekološko pakirane hrane in pijač je bila najvišja med vsemi kategorijami zdravja in dobrega počutja. Od leta 2020 dalje so potrošniki spremenili svoje navade pri nakupu in porabi hrane v obdobju COVID-19, ko so bile restavracije zaprte in je postala praksa domača kuhinja.

Povpraševanje po ekoloških sestavinah se je v zadnjih nekaj letih povečalo zaradi želje po izboljšanju splošnega zdravja potrošnikov in ozaveščenosti glede škodljivih učinkov sintetičnih sestavin. Z uporabo konvencionalnih živil je povezanih več zdravstvenih tveganj zaradi prisotnosti sintetičnih kemikalij, kot so pesticidi in antibiotiki, v živalih in rastlinah. Zaradi naraščajočega povpraševanja se je povečala proizvodnja ekoloških izdelkov. Nedavne ocene ameriškega ministrstva za kmetijstvo so pokazale, da bo leta 2020 približno 39 milijonov akrov ali 16 milijonov hektarjev pod ekološkim kmetijskim upravljanjem.

Slovenija je ena redkih držav v EU, za katero ni bilo na voljo (relevantnih) podatkov o trgu ekoloških živil. Zadnja celostna analiza trga ekoloških živil sega v leto 2009, ko so jo opravili v okviru projekta Analiza stanja in potencialov za rast ponudbe ekoloških proizvodov v luči doseganja ciljev Akcijskega načrta za razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015 (Slabe in sod., 2010).

Analize trga z ekološkimi živili v Republiki Sloveniji je bila tako na podlagi naročila MKGP opravljena v letu 2022. Obenem pa je v pred kratkim potrjenem Akcijskem načrtu za razvoj ekološkega kmetijstva do leta 2027 (v nadaljevanju ANEK) med predvidenimi ukrepi tudi izvajanje analize trga (na vsake 3 do 5 let) (ANEK, 2022).

1.3 Spodbujanje povpraševanja in krepitev zaupanja potrošnikov

V poročilu o akcijskem načrtu EU za ekološko kmetovanje (v nadaljevanju Poročilo) je poseben poudarek namenjen spodbujanju povpraševanja in krepitevi zaupanja potrošnikov. Poudarek je pri nadaljnji promociji ekološkega logotipa EU med potrošniki ter širjenju informacij o njem, tudi prek šolskih shem, pri reviziji katerih bi bilo treba več prostora nameniti ekološkim proizvodom, pa tudi v drugih ustanovah, kot so domovi za nego.

Podpira se tudi nadaljnjo promocijo lokalnih ekoloških logotipov, ki obstajajo v več državah članic in nudijo najmanj enaka zagotovila kot ekološki logotip EU in se uporabljajo skupaj z njim.

Ugotavlja se, da bi morale biti šolske sheme podlaga za pedagoško razpravo o prehrani in trajnostni hrani, ki bi jo morali spremljati ukrepi za obveščanje in izobraževanje otrok o boljši prehrani.

Bistvenega pomena je, da potrošniškim raziskavam o ekoloških proizvodih sledijo ukrepi za še boljšo ozaveščenost o koristih ekološkega kmetovanja za zdravje, dobro počutje in visoko kakovost življenja, pri čemer pa se ne sme zmanjševati zaupanja potrošnikov v varnost in trajnostnost konvencionalnih načinov kmetovanja.

Lokalni, regionalni in nacionalni organi imajo pomembno vlogo pri ozaveščanju javnosti o vseh različnih trajnostnih načinih kmetovanja

---

Žal pa pomena spodbujanja potrošnje kakovostne hrane ne zavedajo vsi glavni deležniki, tudi nacionalni organi. Popis cen živil, ki ga je slovenska vlada uvedla v jeseni 2022 je trgovce pognal v boj za nizke cene, živilcem pa prinesel dolgoročno škodo. Kakovostno domače meso se je izvažalo na tuje, na policah slovenskih trgovin pa se je pojavila cenena uvožena hrana. Vlada je z manevrom pokopala dolgoletne drage napore izobraževanja porabnikov o kakovostnih lokalnih živilih (Finance, 2024).

Tako so se porabniki odločali na podlagi objavljenih cen, kar je posledično pomenilo, da so, recimo, pri govedini, kjer smo v celoti samozadostni, kupovali uvoženo meso cenejše in v drugačnih razmerah vzrejene govede, ugotavlja direktor Loških mesnin Mitja Vodnjov (Finance, 2024). Namesto svežega, varnega, kakovostnega in lokalno pridelanega mesa so tako kupci posegali po mesu tujega izvora vprašljive kakovosti, ki je na naš trg prispelo po dolgih transportnih poteh.

Shema Izbrana kakovost Slovenija, ki so jo vrsto let spodbujali tako pridelovalci kot država, se je v času spremljanja cen osnovnih živil vse bolj pomikala v ozadje, saj je bila pomembna zgolj in samo cena. Rezultati prizadevanj, da se porabnike izobraži o kakovostni izbiri živil in se jih spodbudi, da posegajo po lokalnih živilih, ki niso nujno najcenejša, so se v hipu razblinili, opozarja Tatjana Zagorc z GZS. Dodaja, da bodo v prihodnje potrebni izjemni napor, da se bo spet zgradilo zaupanje porabnika v pomembnost lokalno pridelane hrane in v način pridelave, ko kupec ne bo občutljiv samo za ceno (Finance, 2024).

Podobno lahko podamo tudi primerjavo z ekološko in sonaravno oskrbo s hrano. Tudi tu se lahko napor, ki jih vlagamo v ozaveščanje in tudi v podporo ekološki pridelavi izničijo, če se izvajajo druge neusklajene akcije in ukrepi.

V poročilu o ekološkem kmetovanju je poudarjeno, da je treba ekološko pridelavo in predelavo ustrezno razvijati na regionalni in lokalni ravni in pri tem vključiti lokalne ekološke kmete.

Podpirati je potrebno razvoj regionalnih trajnostnih prehranskih sistemov, ki temeljijo na sodelovanju z vsemi deležniki na področju hrane. Še zmeraj pa manjkajo preverjeni podatki o uporabi ekoloških proizvodov v javnih menzah in restavracijah.

Poročilo tudi poudarja, da imajo lokalni, regionalni in nacionalni organi skupaj z združenji kmetov ter agroživilskimi trgovci na debelo pomembno podporno vlogo pri strukturiranju ekološkega sektorja v smislu proizvodnje, kolektivne predelave, logistike in trgovine, pri večji dostopnosti zemljišč za ekološke kmete, in spodbujanju sodelovanja med proizvajalci in potrošniki ter gostinstvom.

Poročilo opozarja na vlogo, ki jo imajo lokalni, regionalni in nacionalni organi pri ozaveščanju javnosti o vseh različnih trajnostnih načinih kmetovanja, pri dobavi ekoloških proizvodov v menzah in pri pripravi izobraževalnih programov za vrtce in šole.

V zvezi s tem Poročilo poudarja, da so **tržnice na lokalni in regionalni ravni učinkovito orodje** za premostitev vrzeli med proizvajalci in potrošniki in bi jih bilo treba spodbujati. Opozarja tudi, da lokalni in regionalni organi ter združenja kmetov nudijo zelo dragoceno tehnično pomoč ekološkim kmetom in tistim, ki so v procesu preusmeritve, kar je bistveno za izvajanje teh praks in zahteva ustrezno financiranje iz skupne kmetijske politike in drugih virov.

1.4 Namen analize potrošnje ekološke hrane

V okviru projekta izvajamo aktivnosti, povezane s strateškim načrtovanjem trajnostnega prehranskega okolja. Celotna operacija je namenjena spodbujanju prehoda iz konvencionalne k okolju prijaznim oblikam kmetovanja, pristopa se strateško in sistematično z ugotovitvijo stanja, preveritvijo potenciala, nastavitvijo poslovnega modela za neposredno trženje ter direktnim stikom s potencialnimi kupci z uvedbo inovativnih pristopov in krepitevijo prepoznavnosti ekološke pridelave.

Podlaga je evropska Strategija »od vil do vilic« za pravičen, zdrav in okolju prijazen prehranski sistem. Z aktivnostmi, katerih del je tudi analiza stanja potrošnje ekološke hrane, se bo v okviru operacije ugotavljalo stanje v povezavi z ekološko in biodinamično pridelavo in predelavo na terenu ter trenutno potrošnjo.

Izvedba analiz bo omogočila pripravo smernic, ki bodo namenjeni tako spodbujanju k prehodu na sonaravno pridelavo kot tudi k večji ozaveščenosti o koristih, ki jih prinaša tako pridelana hrana za potrošnika. Na območju treh vključenih LAS je velika raznolikost pridelave in predelave lokalne hrane – od sadja in zelenjave, do mesa (govedi) in mesnih izdelkov, mleka in mlečnih izdelkov, testenin, do vina in oljčnega olja.

Velik potencial območja nalaga lokalnim in regionalnim inštitucijam odgovornost, da se ta potencial razvija in prinese koristi deležnikov v celotni verigi vrednosti (od kmeta do potrošnika).

Potencial območja je raznolikost zagotavljanja kakovostne lokalne hrane.

1.5 Metodologija priprave analize potrošnje ekološke hrane

Metodologija priprave strategije temelji na:

- 🌱 pregled statističnih podatkov in aktualnih virov,
- 🌱 priprava in analiza anket za potrošnike in za javne zavode,
- 🌱 izvedba intervjujev in razgovori z različnimi deležniki znotraj verige vrednosti,
- 🌱 sinteza pridobljenih informacij.

Prvi del dokumenta predstavlja splošni pregled stanja s poudarkom na značilnostih potrošnje ekološke hrane v Sloveniji. Kategorija »sonaravno pridelana hrana« namreč v statičnih in drugih podatkih ni zabeležena, tako da ne moremo slediti potrošnji le-te.

Na osnovi izdelane analize in kasnejših razgovorov smo opredelili zaključke, ki se nanašajo predvsem na potencial za povečanje potrošnje in proizvodnje hrane na območju vključenih LAS.

2. Pregled statističnih podatkov in aktualnih virov

2.1 Podpora ekološki pridelavi in promocija lokalne hrane

V EU je bilo leta 2019 v ekološko kmetijstvo vključenih približno 14,3 milijona ha kmetijskih zemljišč v uporabi (t. i. KZU), kar predstavlja približno 8 % vseh KZU. Na ravni EU se je obseg kmetijskih zemljišč v zadnjih 10 letih povečal za približno 70 %, kar je zelo podobno kot v Sloveniji (ANEK, 2021).

Slovenija se z 11 % deležem ekoloških KZU po razvitosti ekološkega kmetijstva uvršča nad povprečje EU oziroma na deveto mesto med članicami EU in je na zelo podobni ravni, kot so Slovaška, Španija, Danska in Grčija. Od povprečja EU Slovenija opazno odstopa zlasti po visokem deležu travinja (tretje mesto), nizkem deležu njiv (predzadnje mesto) ter povprečni velikosti kmetij, ki v Sloveniji znaša 13 ha, na ravni EU pa 30 ha (Eurostat, 2019).

Tudi Akcijski načrt za razvoj ekološkega kmetijstva do leta 2027 poudarja dobrobit povečane pridelave in posledično potrošnje lokalne (slovenske) ekološke hrane. V ta namen je predlog (ANEK), da se vključi več vsebin o ekološkem kmetovanju v programe vrtcev, osnovnih in srednjih šol in fakultet. Pomembno je tudi izkustveno učenje otrok in mladih o eko kmetovanju in zdravi prehrani.

V letu 2023 je skupina strokovnjakov pripravila Smernice za prehranjevanje v vzgojno-izobraževalnih zavodih: strokovne usmeritve in navodila (v nadaljevanju: smernice), ki so pomembna strokovna podpora organizirani prehrani v vzgojno-izobraževalnih zavodih (VIZ). Študije potrjujejo, da je **prehrana najpomembnejši zunanji dejavnik zdravja na eni strani in potencialnega tveganja za nastanek pogostih kroničnih nenalezljivih bolezni na drugi strani.**

Vendar Smernice le na enem mestu omenijo trajnostno prehrano v povezavi z vlogo pri razvoju ozaveščenosti otrok o trajnostni prehrani.

V Smernicah se premalo (ali sploh ne) poudari kakšne prednosti v prehrani otrok ima slovenska, lokalno pridelana hrana. Tudi ni predviden ustrezen sistem, ki bo to nemoteno zagotavljal. Ta vidik je izredno pomemben za spodbudo slovenskega kmetijstva, zavedanje o pomenu lokalno pridelane hrane, za zmanjšanje ogljičnega odtisa in kratke dobavne verige. Še posebej je potrebno poudariti tudi delež ekoloških živil.

Premalo poudarjene prednosti slovenske, lokalno pridelane hrane v prehrani otrok.

Konsistentno podporo tako ekološki pridelavi kot tudi promociji lokalno pridelane hrane je potrebno zagotavljati v vseh dokumentih in politikah, ne le v krovnih dokumentih kmetijskega ministrstva. Naj na tem mestu še enkrat omenimo primer uvajanja vladne »protiinflacijske košarice živil«. Vlada je s tem ukrepom jasno dala vedeti, da se daje prednost najcenejšim

živilom. Tako so tudi javni zavodi povzeli to usmeritev, ki je za izvedbo javnega naročila tudi najbolj enostavna. Namreč izbor samo na podlagi najnižje cene.

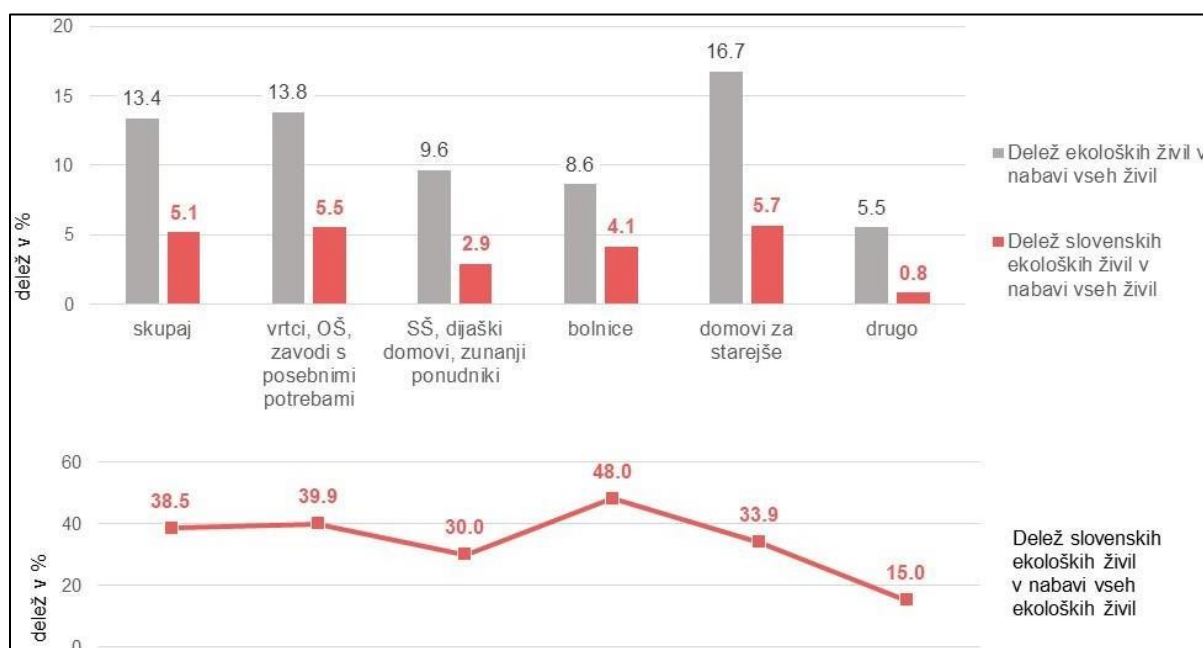
2.2 Potrošnja ekološke hrane – javni zavodi

2.2.1 Analiza trga z ekološkimi živili v Sloveniji – obseg in dinamika nabave ekoloških živil

V letu 2022 je bila pripravljena projektna naloga Analiza trga z ekološkimi živili v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju analiza), ki jo je pripravil IRSA, Inštitut za razvojne in strateške analize skupaj s podizvajalci Aragon, raziskovanje in načrtovanje in Univerzo v Mariboru, Fakulteto za kmetijstvo in biosistemske vede.

Podatki iz analize se nanašajo na leto 2019. Anketirani javni zavodi (skupaj anketiranih 505) je razvidno, da ekološka živila v nabavi pomenijo 13 % delež. Znotraj ekoloških živil so v povprečju okoli 40 % predstavljala slovenska ekološka živila. Delež slovenskih ekoloških živil, v nabavi vseh živil, tako znaša okoli 5 %.

Slika 2: Kolikšen delež v strukturi nabave vseh živil predstavljajo ekološka živila? Kolikšen delež od vseh nabavljenih ekoloških živil pa predstavljajo ekološka živila, ki so pridelana/proizvedena v Sloveniji?

Vir: Analiza

Pri tem je najvišji delež nabave ekoloških živil ugotovljen v domovih za starejše (17 %), najmanjši pa v bolnišnicah in dijaških domovih oziroma srednjih šolah (okoli 10 %). Pri drugih anketiranih zavezancih za javno naročanje je ta delež še veliko nižji, in sicer okoli 5 %. Iz teh rezultatov je mogoče sklepati, da večina javnih zavodov oziroma zavezancev za javno naročanje ne dosega obveznega 15 % deleža ekoloških živil, ki ga predvideva Uredba o zelenem javnem naročanju. Četrtnina pa je takih, ki imajo delež ekoloških živil nad 15 %.

V letih od 2015 do 2019 je narastel delež slovenskih ekoloških živil v strukturi nabave ekoloških živil javnih zavodov.

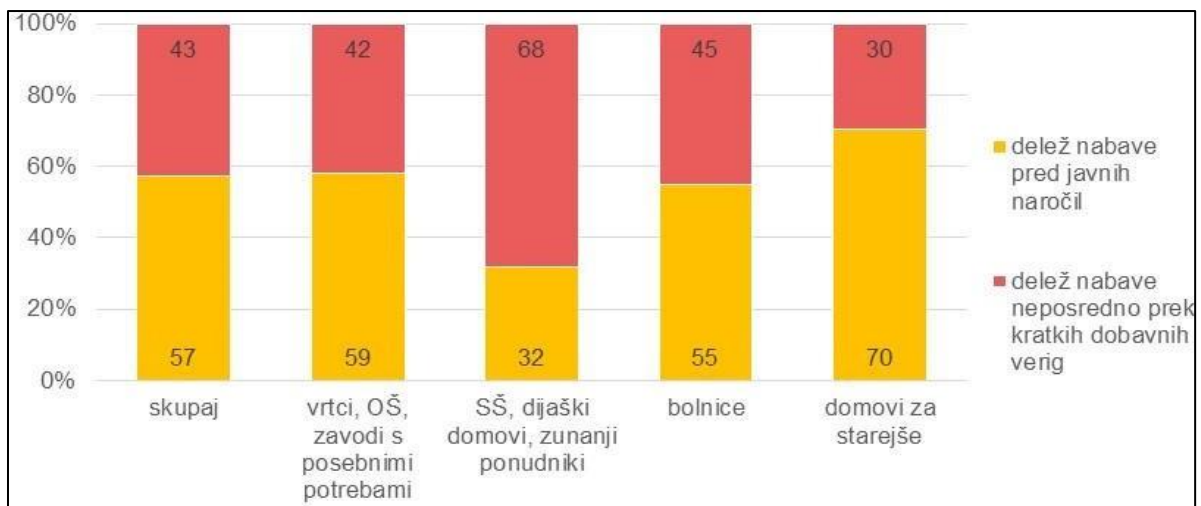
Pri tem je treba opozoriti, da navedeni deleži ne odražajo v celoti dejanskega stanja, saj se v praksi (lahko) dogaja, da javni zavodi sklenejo pogodbe z izbranimi dobavitelji ekoloških živil, potem pa do realizacije teh pogodb oziroma količin ne pride.

Če te rezultate primerjamo z anketo, ki je bila pred leti opravljena med šolami in vrtci (MKGP, 2015), lahko ugotovimo, da je skupni delež ekoloških živil ostal na enaki ravni, narastel pa je delež slovenskih ekoloških živil. To, da delež ekoloških živil v zadnjih letih ne narašča, z vidika razvoja ekološkega kmetijstva in trga ekoloških živil ni pozitiven signal.

Od ekoloških živil javni zavodi v največjem obsegu nabavljajo sadje, zelenjavo ter mleko in mlečne izdelke. To velja tudi pri nabavi slovenskih ekoloških živil.

Javni zavodi 57 % ekoloških živil nabavijo preko javnih naročil, 43 % pa preko kratkih dobavnih verig. Višji delež nabave preko javnih naročil je v domovih za starejše. V srednjih šolah, dijaških domovih in pri zunanjih ponudnikih za srednje šole pa je zaslediti več nabave prek kratkih dobavnih verig.

Slika 3: Kolikšen je delež nabave ekoloških živil preko javnih naročil, kolikšen pa preko kratkih dobavnih verig?

Vir: Analiza

Tiste šole, ki so vključene v šolsko shemo, v povprečju 20 % vseh ekoloških živil nabavijo preko sheme.

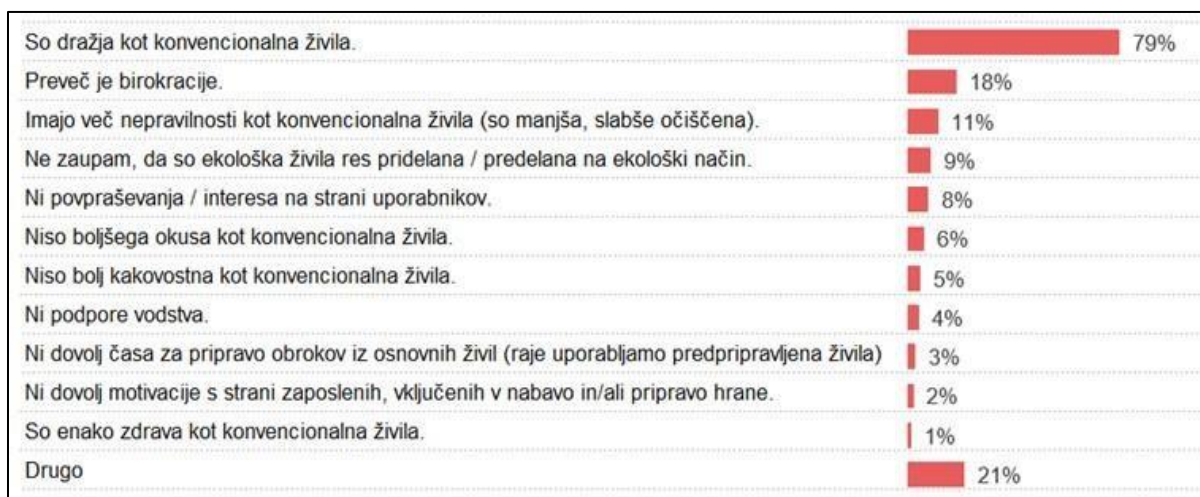
Večina anketirancev, ki jih je analiza zajela namerava v prihodnjih letih povečati obseg nabave ekoloških živil. V povprečju so ocenili (to velja tudi za druge subjekte), da bo v letu 2025 delež ekoloških živil znašal od 15 do 20 %, kar je smela ocena glede na trenutno stanje.

Po ocenah iz analize znaša skupna nabavna vrednost ekoloških živil v javnih zavodih in drugih zavezancih za javno naročanje (za leto 2019) okoli 18 mio EUR. **Skupna nabavna vrednost slovenskih ekoloških živil (za leto 2019) je znašala okoli 6.7 mio EUR.**

2.2.2 Ovire pri nabavi ekoloških živil

Kot daleč najpomembnejšo oviro, da javni zavodi ne nabavljajo ekoloških živil v večjem obsegu, so anketiranci omenjali ceno oziroma to, da so (preveč) dražja od konvencionalnih živil. V spodnjem grafu so podrobneje predstavljene glavne ugotovljene ovire. V kategoriji drugih ovir so bili naslednji odgovori: sami morajo iskati ponudnike na trgu, premalo ponudnikov, premalo ponudbe, nezadostne količine na trgu, ni dovolj osebja za pripravo, zahtevno naročanje in planiranje količin vnaprej, otroci to hrano zavračajo.

Slika 4: Katere so glavne ovire, da ne nabavljate ekoloških živil v večjem obsegu, kot jih trenutno?

Vir: Analiza

Kot glavne ovire za večji obseg nabave slovenskih ekoloških živil pa so anketiranci opredelili zlasti to, da niso na voljo v zadostnih količinah, višjo ceno slovenskih ekoloških živil v primerjavi s tujimi, da ni kontinuitete v dobavi (na voljo so le v omejenem časovnem obdobju), niso dovolj zlahka dostopna ter da ni dovolj pestrosti.

Slika 5: Katere so glavne ovire, da ne nabavljate SLOVENSКИH ekoloških živil v večjem obsegu kot trenutno?

Vir: Analiza

2.2.3 Predlogi za izboljšanje pri uvajanju slovenskih ekoloških živil v javne zavode

Predlogi anketirancev / javnih zavodov za izboljšanje stanja na področju uvajanja slovenskih ekoloških živil v javne zavode so bili naslednji (zapisani v strnjeni obliki):

- **Ukrepi za povečanje ponudbe:**
  - razvoj ekološkega kmetijstva in posledično povečanje ponudbe ekoloških živil;
  - povezovanje kmetov za skupni nastop na trgu in s tem olajšano zagotavljanje večjih količin, pestrosti in kontinuitete dobave ekoloških živil.
- **Podporno okolje** za povezovanje ponudnikov in javnih zavodov (ponudbe in povpraševanja), ki bi zagotavljalo ažurne informacije tako javnim zavodom o ponudbi ekoloških živil (saj v javnih zavodih nimajo dovolj resursov, da bi sami spremljali možnosti med ponudniki), kot tudi kmetijam o potrebah javnih zavodov; znotraj tega so predlagane:
  - izboljšave »Kataloga živil za javno naročanje« (GZS);
  - sprememba trenutnega sistema javnega naročanja (dodatne točke za slovensko poreklo).
- **Ukrepi za spodbujanje povpraševanja:**

- subvencioniranje nabave ekoloških živil s strani države ali občin oziroma zvišanje trenutno postavljenih cen obrokov, saj te ne omogočajo nakupa večjega deleža ekoloških živil;
- sistematično izobraževanje za vodje prehrane in kuharje v javnih zavodih, pri tem pa ne poskrbeti le za ozaveščenost, ampak tudi za spodbudo pri naročanju; spreminjanje utečenih postopkov in jedilnikov namreč zahteva dovolj resursov; če je javni zavod že tako na tesnem z resursi (kadrovske, časovne, finančne), to vpliva na odnos do sprememb (pomanjkanje motivacije ali celo odklonilen odnos do njih); tako bi bila smiselna večja vključenost uprave, ki poda smernice glede naročanja ekoloških živil, hkrati pa omogoči, da je te smernice mogoče upoštevati tudi v praksi.

Prav iz naslova vseh navedenih ovir in predlogov izboljšav s strani javnih zavodov, smo v poglavju 2.1 navedli, da je v Smernicah za prehranjevanje v vzgojno-izobraževalnih zavodih: strokovne usmeritve in navodila, ki so pomembna strokovna podpora organizirani prehrani v vzgojno-izobraževalnih zavodih (VIZ) premalo poudarjena trajnostna prehrana v povezavi z vlogo pri razvoju ozaveščenosti otrok o trajnostni prehrani.

Premalo poudarjene prednosti slovenske, lokalno pridelane hrane v prehrani otrok.

Prav tako je premalo poudarjeno kakšne prednosti v prehrani otrok ima slovenska, lokalno pridelana hrana. Tudi ni predviden ustrezn sistem, ki bo to nemoteno zagotavljal. Ta vidik je izredno pomemben za spodbudo slovenskega kmetijstva, zavedanje o pomenu lokalno pridelane hrane, za zmanjšanje ogljičnega odtisa in kratke dobavne verige. Še posebej je potrebno poudariti tudi delež ekoloških živil.

Konsistentno podporo tako ekološki pridelavi kot tudi promociji lokalno pridelane hrane je potrebno zagotavljati v vseh dokumentih in politikah, ne le v krovnih dokumentih kmetijskega ministrstva.

2.2.4 Trženje ekoloških živil v trgovskih verigah

V zadnjih letih se je ponudba ekoloških živil v trgovskih verigah močno povečala, zato lahko najdemo ekološka živila v tako rekoč vseh kategorijah živil. Prav tako se je povečal obseg slovenskih ekoloških živil.

Glede na analizo in ocene, se delež ekoloških živil v živilskih trgovskih verigah (vključno z diskontnimi trgovci) giblje od 0,5 % do 4 %, v eni trgovski verigi je ta delež opazno višji, in sicer 8 %. V nekaterih specializiranih trgovskih verigah lahko delež ekoloških živil znaša tudi 90 %. Tu gre za ekološke živilske trgovske verige ter za trgovske verige, ki niso primarno živilske, v ponudbi živil pa velik poudarek namenjajo prav ekološkemu živilu.

Pri deležu slovenskih ekoloških živil (znotraj vseh ekoloških živil) pa je slika obratna. V večjih živilskih trgovskih verigah se ta delež v povprečju giblje okoli 15 %. Manjše živilske trgovske verige imajo med ekološkimi živilami večji delež slovenskih, 50 % in tudi več. Pri drugih tipih trgovin (npr. specializirane ekološke trgovine) pa je delež slovenskih ekoloških živil nižji in se giblje okoli 10 % ali manj (vir: Analiza)

Izračun vrednosti prodaje ekoloških živil temelji na podatkih oziroma ocenah, prejetih od trgovcev, na deležu ekoloških živil (med vsemi živilami) ali/in vrednosti prodaje ekoloških živil ter lastnih ocenah za tiste trgovce, ki nam teh podatkov niso posredovali. Pri izračunu smo si pomagali tudi s statističnimi podatki o prihodkih od prodaje hrane in pijače (SURS, 2019) ter tržnih deležih posameznih trgovcev (Bratanič, 2018).

Po ocenah znaša skupni prihodek od prodaje ekoloških živil v trgovskih verigah (za leto 2019) okoli 110 mio EUR, od tega je za okoli 15 % slovenskih ekoloških živil oziroma okoli 14 mio EUR. Tržni delež ekoloških živil pa znaša okoli 3 do 4 %.

V skladu s pričakovanji glede na rast globalne potrošnje ekološke hrane so bili tudi pri nas anketirani enotnega mnenja, da je bil v preteklem obdobju opažen močan trend rasti ponudbe in povpraševanja po ekoloških živilih. Ocenjena rast je tako dosegala okrog 15 % letno, pri čemer nekateri trgovci opažajo tudi višjo stopnjo rasti (odvisno tudi od sprememb v svoji ponudbi – povečani ponudbi namreč sledi povečana prodaja). K temu naj bi predvsem pripomogla naraščajoča ozaveščenost kupcev, kar tudi trgovce spodbuja k razširjenemu obsegu ponudbe ekoloških živil, saj ta pomenijo priložnost za rast.

Eden od trgovcev dogajanje ponazori: »Gre za močen trend rasti, ker je vedno več proizvajalcev, dobaviteljev in kupcev, ki to kupujejo. Od leta 2016 se je več kot potrojilo število artiklov v asortimanu. Posledično so cene do leta 2020 za ta živila začela padati.«

Velike trgovske verige torej opažajo povečano zanimanje med potrošniki, obenem pa manjši (specializirani) trgovci opozarjajo, da jim trgovske verige odžirajo stranke. Ekološka živila namreč niso več niša, ampak postajajo temeljno pričakovanje potrošnikov, ki mu mora zadostiti vsak trgovec, ki želi ostati relevanten za sodobnega potrošnika.

Pričakovanja glede nadaljnje rasti ekoloških živil v naslednjih nekaj letih pa so med trgovci različna. Na eni strani jih nekaj pričakuje nadaljnjo rast, na drugi strani pa opozarjajo na možnost zmanjšanja kupne moči in posledično stagnacije prodaje ekoloških živil.

2.3 Potrošnja ekološke hrane

2.3.1 Potrošniške navade

V analizi trga ekoloških živil je bilo izvedeno tudi anketiranje potrošnikov v vseh slovenskih regijah. Tako se je pridobil poglobljen vpogled v trg ekoloških živil v Republiki Sloveniji.

Proučevalo se je prepoznavnost, percepcija, nakupne navade in cenovna premija ekoloških živil pa tudi velikost trga ekoloških živil. Preverjalo se je tudi informacije o vplivu slovenskega porekla v primerjavi z ekološko pridelavo na nakup živil.

Večina potrošnikov (84 %) ekološka živila povezuje z odsotnostjo škodljivih dodatkov (pridelano brez uporabe pesticidov in herbicidov, brez kemikalij/strupov, brez konzervansov ...). Pogosta je tudi povezava z naravnostjo (brez negativnih učinkov na naravo, pridelano na naraven način).

Slika 6: Razumevanje pojma »ekološko živilo«

Vir: Analiza trga, 2022

Pri prepoznavi ekoloških živil večina zaupa oznakam, redki pa se zanašajo na zaupanje pridelovalcu, pri katerem kupujejo.

Slika 7: Elementi prepoznave ekoloških živil

Vir: Analiza trga, 2022

V prepoznavnosti oznak na živilih ni bistvenih razlik. Priklic uradnih znakov (ekološki, Izbrana kakovost – Slovenija) je približno enak kot priklic znakov, ki jih uporabljajo trgovci. Nekoliko nižji je le priklic Tuševe oznake, predvidoma zaradi manjšega tržnega deleža te verige.

Ekološki znak ima dober priklic, le dobra tretjina pa navaja, da kupujejo živila s tem znakom.

To je sicer eden od indikatorjev nakupa ekoloških živil, ampak potrošniki ekološka živila lahko kupujejo tudi preko drugih kanalov (tržnica, neposredno pri kmetu, Zeleni zabojček), kjer »ekološkost« omenjujejo na podlagi zaupanja proizvajalcu oziroma prodajalcu.

Slika 8: Katere od naslednjih znakov, s katerimi so lahko označena živila, ste že videli?

Vir: Analiza trga, 2022

Slika 9: Nakup živil z oznakami – Vsi znaki, ki so na živilih katere so anketiranci kupovali

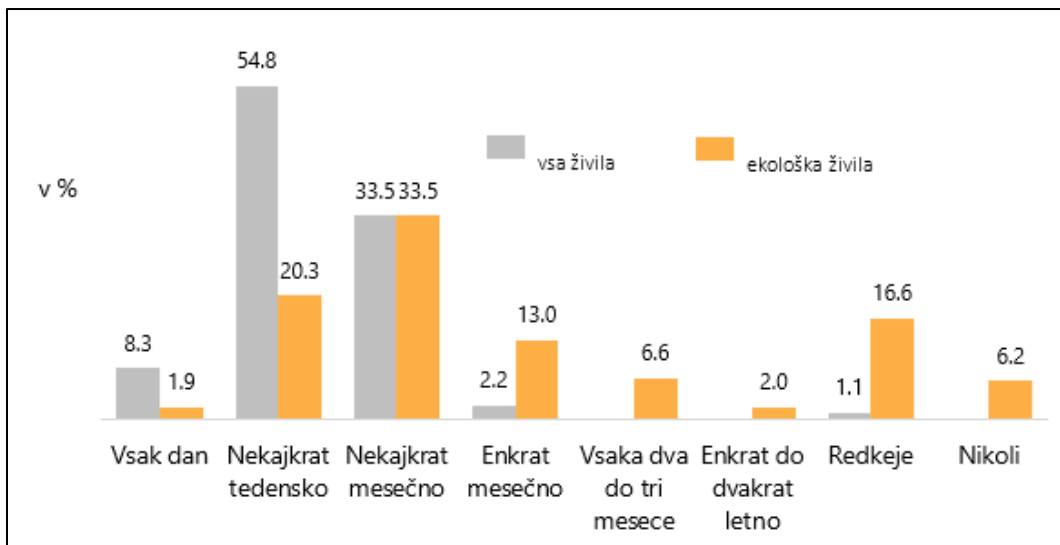

Vir: Analiza trga, 2022

Percepcija uradnega ekološkega znaka kaže, da potrošnikom pomeni ekološko živilo, večina tudi meni, da zagotavlja do okolja prijazno pridelavo, da gre za živilo, za katerega je treba plačati več, in prav tako vedo, da ne zagotavlja slovenskega porekla. Zanimivo je, da je slovensko poreklo lažje razbrati v trgovskih oznakah kot pa iz znaka Izbrana kakovost – Slovenija.

Večina anketiranih vsaj občasno kupuje ekološka živila – le 23 % jih ne kupuje niti na letni ravni. Kljub temu pa se ekološka živila kupujejo redkeje kot druga živila – večina jih kupuje nekajkrat mesečno, medtem ko nakup živil v splošnem izvajajo na tedenski ravni.

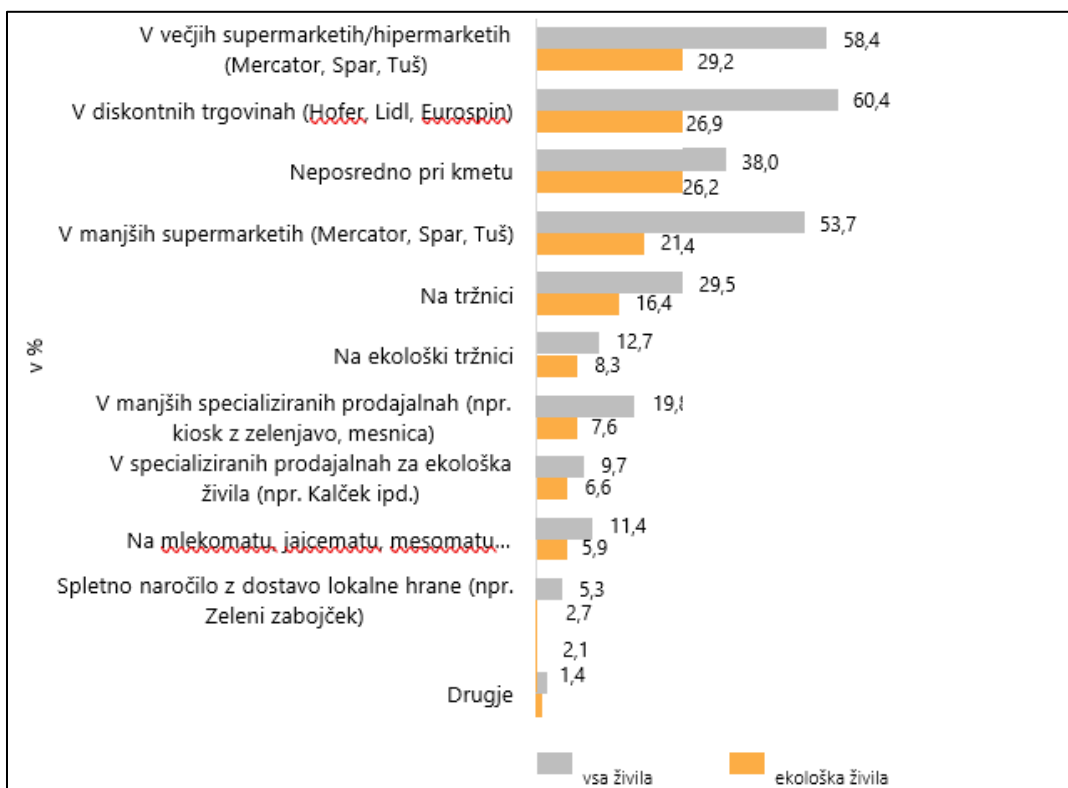
Slika 10: Frekvenca nakupa ekoloških živil

Vir: Analiza trga, 2022

Kar se tiče trgovskih verig oziroma kanalov nakupa za ekološka živila ni bistvenih razlik v primerjavi z drugimi živili, je pa izrazito več nakupov neposredno pri kmetih.

Slika 11: Kanal nakupa ekoloških živil

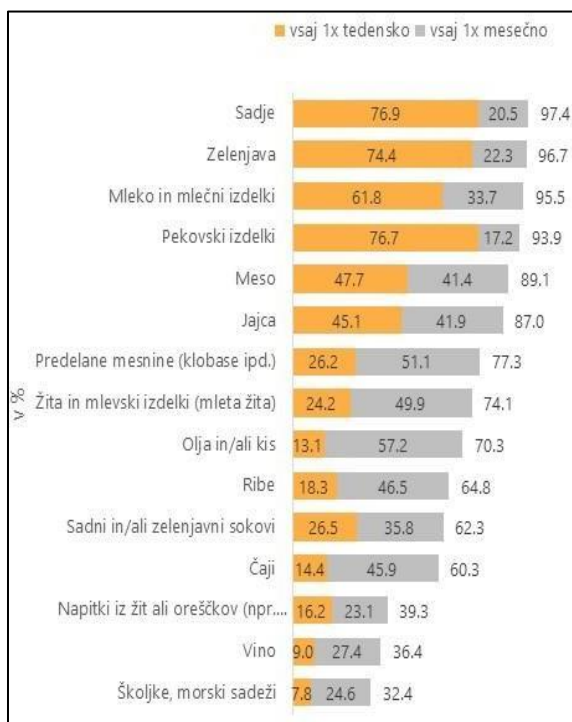

Vir: Analiza trga, 2022

Potrošniki najpogosteje kupujejo sadje, zelenjavo, pekovske izdelke, mleko in mlečne izdelke ter meso in jajca. Najredkeje kupujejo napitke iz žit, vino ter školjke in morske sadeže.

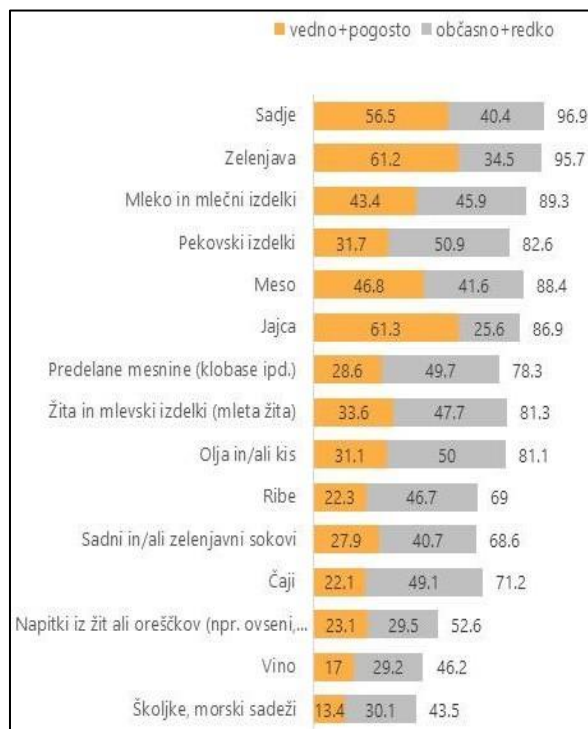
V kategorijah napitki iz žit, vino ter školjke in morski sadeži potrošniki tudi najredkeje posegajo po ekoloških izdelkih. Najpogosteje kupujejo ekološka jajca, zelenjavo in sadje. V teh kategorijah več kot polovica potrošnikov pogosto kupi ekološke izdelke. Precej ekoloških izdelkov kupijo tudi v kategoriji mesa ter mleka in mlečnih izdelkov.

Slika 12: Nakup vseh živil

Vir: Analiza trga, 2022

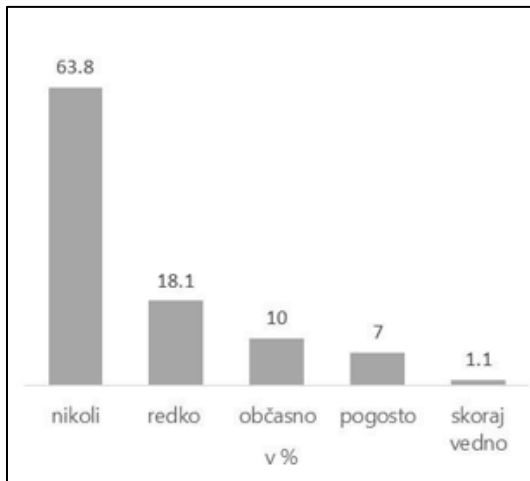
Slika 13: Nakup ekoloških živil

Vir: Analiza trga, 2022

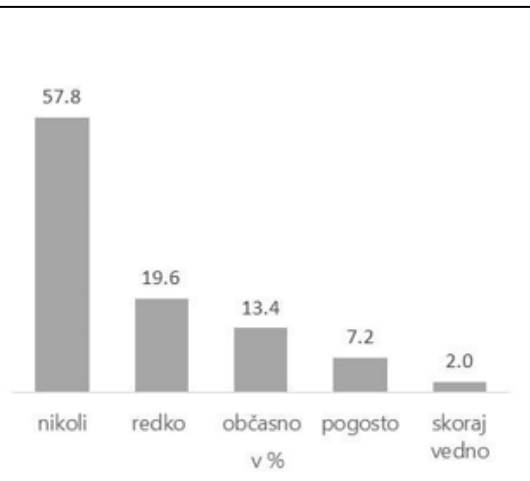
Potrošniki zelo redko aktivno preverjajo, ali je na voljo ponudba ekoloških ali slovenskih živil v restavracijah, kljub temu pa večina želi širšo ponudbo ekoloških živil.

Slika 14: Ekološka živila v restavracijah

Vir: Analiza trga, 2022

Slika 15: Slovenska živila v restavracijah

Vir: Analiza trga, 2022

Potrošniki danes kupujejo več ekoloških živil, kot so jih pred dvema letoma – le 8 % jih danes kupuje manj ekoloških živil, medtem ko jih je polovica takrat kupovala manj ekoloških živil.

Prav tako se bo ta trend predvidoma nadaljeval v prihodnosti – polovica potrošnikov bo predvidoma kupovala več ekoloških živil in le 6 % manj oziroma jih ne bo več kupovala.

Podroben pogled trendov kaže, da se pri večini poraba ekoloških živil konsistentno povečuje, vsekakor pa je malo nihanj – povečevanje v preteklosti in upadanje v prihodnosti ali obratno. V celoti lahko rečemo, da je pri dobri polovici kupcev ekoloških živil trend relativno konsistentno pozitiven (se poraba povečuje).

2.3.2 Percepcija ekoloških živil

Anketirani, ki kupujejo ekološka živila, večinoma menijo, da so bolj zdrava, kot druga živila, so brez pesticidov in GSO ter so nasploh bolj kakovostna. Prav tako relativno visok delež meni, da so bolj okusna in da proizvodnja manj obremenjuje okolje.

Slika 16: Prednosti ekoloških živil

Vir: Analiza trga, 2022

Slika 17: Slabosti ekoloških živil

Vir: Analiza trga, 2022

Glavni razlog, zakaj neuporabniki ne kupujejo ekoloških živil, je previsoka cena, ki ji sledi pomanjkanje zaupanja. Približno četrtnina tudi meni, da ni razlike v kakovosti in okusu v primerjavi z živili klasične pridelave.

Potrošniki so opazili povečanje ponudbe ekoloških živil v zadnjih dveh letih in menijo, da se bo ta trend nadaljeval. Prav tako večina zaupa v njihovo kakovost in certifikate, s katerimi so označena. Manj se strinjajo z dostopnostjo ekoloških živil, predvsem ko gre za cenovno dostopnost.

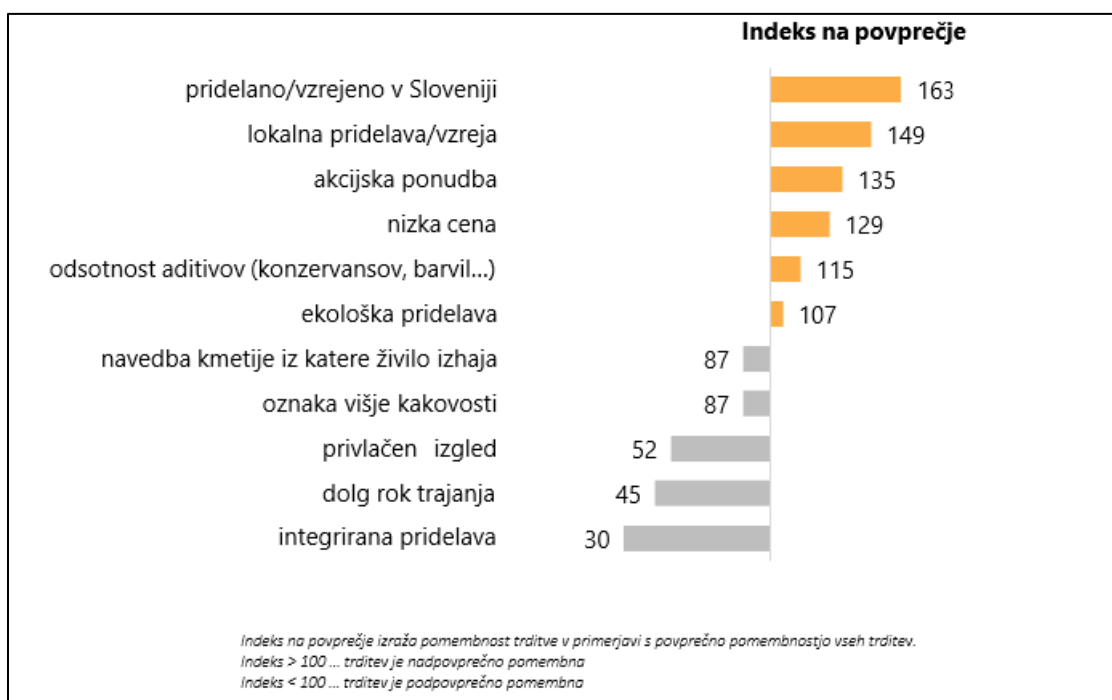
Percepcija slovenskih ekoloških živil se ne razlikuje bistveno od percepcije ekoloških živil v splošnem. Še največjo razliko je opaziti pri trditvi glede kakovosti, kjer se bolj strinjajo, da so ekološka živila dobre kakovosti, če so hkrati tudi slovenska.

2.3.3 Pomembnost dejavnikov, ki vplivajo na nakup živil

Potrošnike k nakupu najbolj pritegne slovensko oziroma lokalno poreklo, sledi cena, vključno z akcijo, nato pa odsotnost aditivov in ekološka pridelava. Indeks pri slednji je nad povprečjem.

Najmanj k nakupu pritegnejo integrirana pridelava, dolg rok trajanja in privlačen videz.

Slika 18: Hierarhija lastnosti

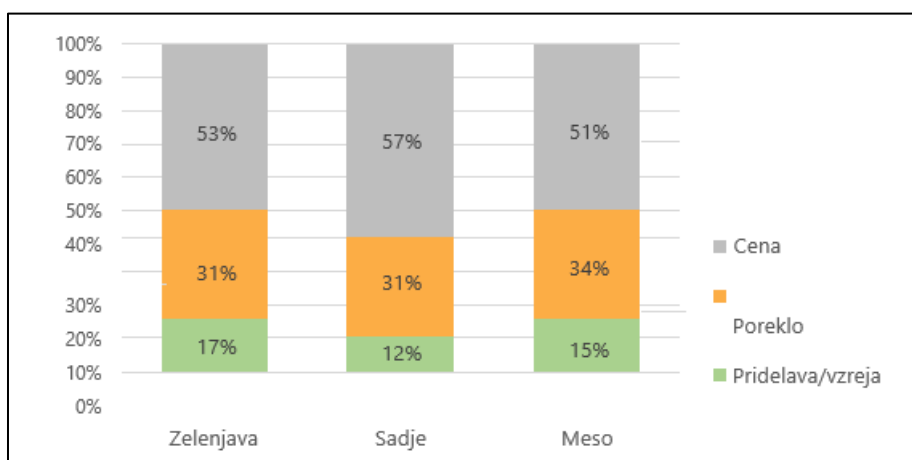

Vir: Analiza trga, 2022

Pri odločanju med celostnimi ponodbami živil (zelenjave, sadja in mesa) je hierarhija dejavnikov nekoliko drugačna kot na deklarativni ravni.

Pri vseh kategorijah lahko večino nakupne odločitve (nekoliko več kot polovico) pojasnimo z variacijo v ceni različnih izdelkov. Sledi poreklo (razlika med lokalnim, slovenskim in EU), ki pojasni približno tretjino nakupnih odločitev pri vseh kategorijah, najmanjšo težo pri izbiranju izdelkov pa so potrošniki dajali razliki v pridelavi oziroma vzreji (klasična oziroma ekološka).

Slika 19: Delež pojasnjene nakupne odločitve

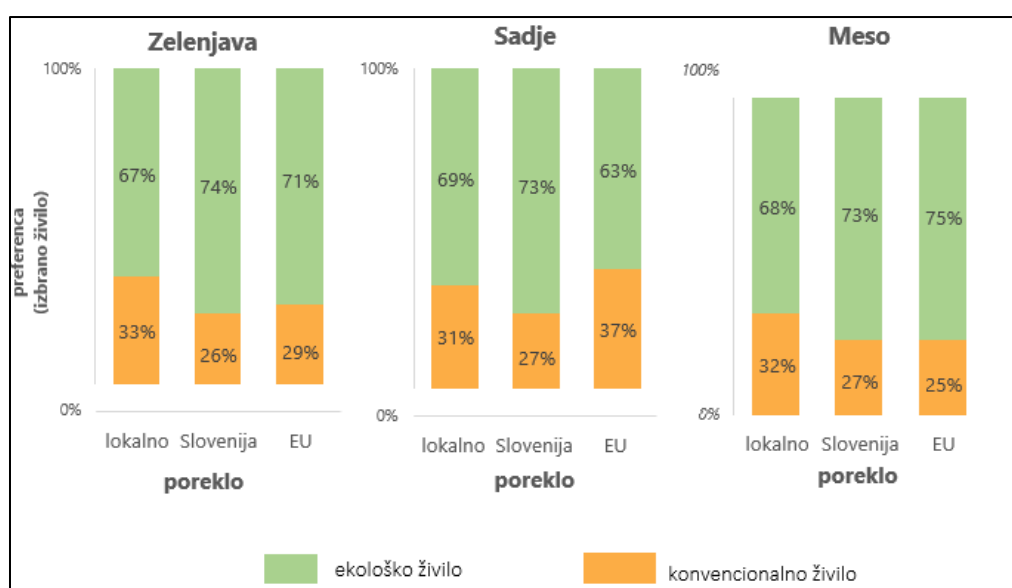
Vir: Analiza trga, 2022

Če ima potrošnik na voljo ekološko živilo in živilo iz klasične pridelave po enaki ceni, ima ekološko živilo bistveno višjo preferenco kot konvencionalno. To velja ne glede na kategorijo (zelenjava, sadje, meso) ali poreklo (lokalno, slovensko, EU).

Načeloma je razlika med ekološkim in klasičnim živilom najmanjša pri lokalnem poreklu, saj slednje že samo po sebi zbuja večje zaupanje pri potrošnikih.

Manjšo razliko med ekološkimi in klasičnimi živili lahko vidimo tudi pri sadju iz EU, kar je lahko posledica splošnega manjšega zaupanja izdelkom zunaj Slovenije – tudi ekološkim. Tega ne zaznamo pri mesu, kar je lahko posledica večje občutljivosti zaradi odmevnih afer (npr. poljska »govedina«, ki to ni bila).

Slika 20: Ekološko vs. konvencionalno živilo po isti ceni

Vir: Analiza trga, 2022

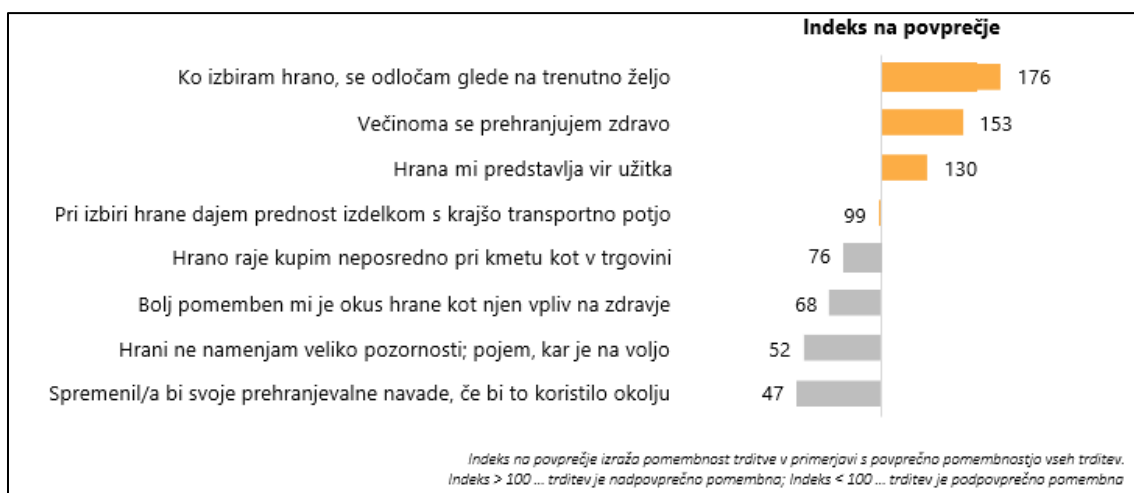
V Analizi se je pokazalo, kako se preferenca za nakup spreminja glede na razliko v ceni med ekološkim in konvencionalnim živilom (predpostavka, da gre za slovensko poreklo). Najmočnejša težnja po nakupu ekoloških živil je razvidna pri zelenjavi. Tudi pri najvišji ceni jih 35 % bolj preferira ekološka živila. Pri mesu je takih le približno 25 %. Pri sadju pa višanje cene ves čas počasi odvrča kupce od ekoloških živil h konvencionalnim.

Ko ima potrošnik na voljo ekološka živila z različnim poreklom pridelave, kaže, da je slovensko in lokalno poreklo tako rekoč enako preferirano. Ko govorimo o živilih konvencionalne pridelave, pa je lokalno poreklo nekoliko bolj zaželeno kot slovensko, torej lokalno poreklo vsebuje dodatno obljubo kakovosti. Ko gre za ekološko pridelavo, pa je ta dimenzija odveč – dovolj je, da je živilo pridelano v Sloveniji.

Pri prehranjevanju so najbolj izražene hedonistične lastnosti – izbiranje hrane glede na trenutne preference, sledijo zdrave izbire, kar kaže na uravnoteženost med užitek in

zdravjem. Najmanj je izražena pripravljenost za spremembo prehranjevanja zaradi pozitivnega učinka na okolje.

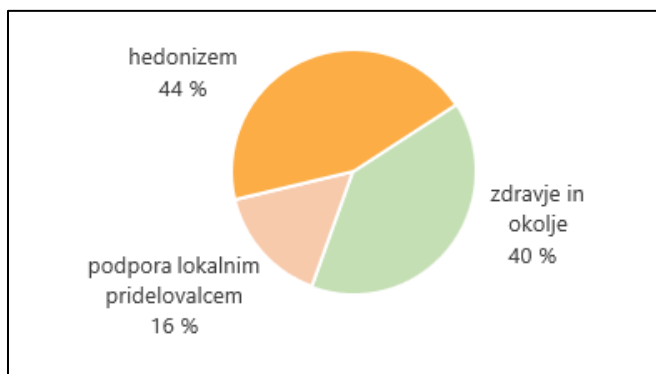
Slika 21: Odnos do prehranjevanja

Vir: Analiza trga, 2022

Anketirane lahko razdelimo v tri skupine glede na glavni motiv pri prehranjevanju: hedonizem (44 %), zdravje in okolje (40 %) ter podpora lokalnim pridelovalcem hrane (16 %).

Slika 22: Skupine glede na dominantni motiv prehranjevanja

Vir: Analiza trga, 2022

Prehranjevalni motivi pomembno vplivajo na izbiro ekoloških živil.

Potrošniki iz segmenta »hedonizem« po ekoloških živilih posegajo najmanj in porabijo najmanj. To velja za vse kategorije živil.

Potrošniki iz segmentov »zdravje in okolje« ter »podpora lokalnim pridelovalcem« v večji meri menijo, da so ekološka živila dobre kakovosti. Iz segmenta »podpora lokalnim pridelovalcem« kot prednost ekoloških živil navajajo predvsem dober okus. Potrošniki iz segmenta »zdravje in okolje« pa ekološka živila kupujejo bolj zaradi vpliva na zdravje, zaradi višje kakovosti ter boljše kontrole pridelave.

Za nakup ekoloških živil so torej bolj dojemljivi tisti potrošniki, ki jih pri izbiri živil ne vodi predvsem lastni užitek, ampak tudi odgovornost – do lastnega zdravja, okolja, družbe. Za spodbujanje k nakupu ekoloških živil bi bilo torej potrebno ozaveščanje, kakšen je doprinos ekološke pridelave ter nakupovanja in uživanja ekoloških živil na vse omenjene vidike – zdravje, okolje, družbo.

3. Podatki za območje vključenih LAS

Na območju vključenih LAS smo pripravili anketo tako za prebivalce območja kot tudi za javne zavode. Prebivalci so se na anketo odzvali precej številčno (163 veljavnih odgovorov), medtem, ko se javni zavodi (predvsem šole in vrtci) na anketo niso odzvali (samo 13 odgovorjenih anket in 3 ankete pisno).

3.1 Stanje na področju vključevanja ekološke in lokalne hrane v javne zavode

Ne glede na majhen odziv na izpolnjevanje anket pa smo na podlagi razgovorov z odgovornimi za nabavo živil v zavodih kot tudi preko ponudnikov lokalne hrane iz območja dobili vpogled v potrošnjo lokalne in ekološko pridelane hrane v javnih zavodih.

Na podlagi razgovorov z odgovornimi za javna naročila je bilo izpostavljeno, da so zaposleni na teh delovnih mestih obremenjeni oz. se soočajo z določenimi izzivi:

- kadrovska podhranjenost teh služb,
- višanje cen hrane,
- višje cene lokalno pridelane hrane napram ostalim dobaviteljem,
- pogoji dostave – še posebej v primeru manjših šol oz. JZ,
- pomanjkanje skladiščnih prostorov/hladilnic v JZ.

Prav tako se v javnih zavodih soočajo tudi z drugimi težavami, ki posledično vodijo v manjši nakup lokalno pridelane hrane:

- pomanjkanje kadra v (šolskih) kuhinjah,
- lokalni dobavitelji nimajo eko certifikatov, da bi jih lahko vključili v odkupe eko hrane,
- nekatera področja niso pokrita s kmetijskimi zadrugami, ki bi lahko združevala kmete oz. dobave in dostave,
- spremenjen način prehranjevanja otrok (uživajo premalo zelenjave in sadja).

V večini primerov pa imajo v javnih zavodih podporo vodstva pri njihovih prizadevanjih za vključevanja lokalno (tudi ekološko) pridelane hrane. Prav tako imajo dobre izkušnje z lokalnimi dobavitelji s katerimi so vzpostavili dolgotrajnejše sodelovanje (zanesljivost, konkurenčne cene, prilagojena dobava in priprava pridelkov in izdelkov).

Se pa zaradi pomanjkanja kadra v kuhinjah pojavljajo dodatne zahteve in potrebe po večji stopnji oz. predpripravi tudi pri lokalno pridelani hrani (npr. priprava solate, pakiranje mesnih izdelkov po porcijah,..). To pa je lahko grožnja pri prizadevanjih za uvajanje več lokalne hrane, saj so tudi kapacitete pri dobaviteljih omejene.

3.1.1 Podatki iz anket in intervjujev

Zaradi slabše odzivnosti na ankete in večje število neformalnih odgovorov in pogovorov, ki smo jih imeli z javnimi zavodi, bomo v nadaljevanju povzemali skupne ugotovitve. Predvsem pri manjših javnih zavodih (šolah in vrtcih) je težava že v pridobivanju sogovornikov, ki bi imeli celosten vpogled v področje javnih naročil, strukturo stroškov in problematiko pri dobavi hrane oz. strukturi dobaviteljev.

Na ankete je odgovarjalo 12 javnih zavodov, poleg tega smo vodili še razgovore s tremi JZ in pridobili podatke o potrebah in možnostih dobav JZ s strani kmetijske zadruga, ki deluje na delu območja vključenih LAS.

Nabava ekoloških živil v strukturi nabave vseh živil je manjša od slovenskega povprečja in je okrog 4 – 5%. Je pa večina nabavljene ekološke hrane slovenskega izvora. Podatki se nanašajo na preteklo leto 2022, kar pomeni, da je to realizirana nabava.

V anketah oz. razgovorih nas je zanimala tudi nabava lokalno pridelane hrane in podatki so spodbudni, saj se javni zavodi trudijo pridobiti čim več lokalno pridelane hrane. Večina jih poskuša to doseči v okviru 20 % nabave, ki jo izvzamejo iz sistema javnih naročil.

Lokalna hrana, ki jo nabavljajo je predvsem odvisna od ponudbe in prilagodljivosti ponudnikov. Na javna naročila pa se lokalni ponudniki običajno niti ne prijavijo, saj niso konkurenčni poceni ponudbi (vele)trgovcev.

Največkrat neposredno od kmetov oz. pridelovalcev JZ kupijo jajca, mleko, sir in mlečne proizvode ter sadje in zelenjavo. V nekaterih primerih pa tudi med in ribe (sladkovodne). Od zadrug pa kupujejo predvsem meso in mesne izdelke (KGZ Idrija, ki deluje na tem območju zagotavlja kakovostno lokalno goveje meso).

3.1.2 Podatki iz anket in intervjujev – zakaj ne kupujete več ekoloških živil

Kljub vsemu je tako iz anket kot iz razgovorov razvidno, da so javni zavodi zadovoljni z dobaviteljem lokalne hrane in še iščejo tudi nove dobavitelje. Ekološko hrano s certifikatom ne dojemajo (prav tako tudi ne odjemalci oz. koristniki) kot boljšo izbiro. Prav tako je težko najti slovenske ponudnike ekoloških živil.

Zakaj potrošniki izberejo rajši lokalno hrano (namesto ekološke) je razvidno že iz analize za slovensko tržišče. Pri odgovorih na vprašanje »Zakaj ne kupujete več ekoloških živil?« javni zavodi največkrat odgovorijo, da so dražja, jih niti ni v zadostnih količinah (slovenskega izvora), imajo več nepravilnosti kot konvencionalna živila (so manjša, slabše očiščena), pa tudi ni pravega zaupanja v ekološko pridelavo in prav tako ni interesa s strani uporabnikov. Tako je

bilo v eni od anket prav izpostavljeno: »Ko imamo v ponudbi npr. košaro eko jabolk in na drugi strani košaro jabolk iz integrirane pridelave, ostane košara eko jabolk polna.«

Javni zavodi se raje odločajo za lokalno pridelano hrano kot ekološko, ker je cenejša, kakovostna in tudi preferirana s strani odjemalcev.

Iz razgovorov je bilo razbrati, da bi se javni zavodi raje odločili za lokalno pridelano hrano kot ekološko, ker je cenejša, kakovostna in tudi preferirana s strani odjemalcev.

3.2 Povpraševanje po ekološki hrani

Partnerji v projektu smo si v okviru delovnega paketa 3 »Ustvarjanje trajnostnega prehranskega okolja« zadali, da bomo izvajali aktivnosti, ki bodo doprinesle k boljšemu načrtovanju trajnostnega prehranskega okolja. Z boljšim poznavanjem možnosti pridelave (sonaravno pridelane) lokalne hrane in na drugi strani poznavanje preferenc potrošnikov, načrtujemo v prihodnje zastaviti projekte in aktivnosti, ki bodo doprinesle k izboljšanju pogojev za kmete na eni strani in k višji stopnji zagotavljanja sonaravno pridelane (lokalne) hrane.

3.2.1 Odziv potrošnikov - anketa

Odziv na anketo ocenjujemo kot zelo dober, saj smo pridobili kar 164 ustreznih odgovorov, medtem, ko se je na nagovor kliknilo kar 506 krat. Na anketo je nadaljevalo 189 anketirancev in od teh je bilo 164 ustreznih odgovorov. Te številke nam pokažejo interes in zanimanje potrošnikov za vprašanja o zagotavljanju kakovostne hrane.

Na anketo so v glavnem odgovarjale ženske (77% vseh anketirancev), prav tako so v glavnem odgovarjale osebe, ki so v gospodinjstvu odgovorne za nakupe – 69% jih je taki, ki nabavijo večino živil in 26% takih, ki jih nabavlja občasno.

Želeli smo pridobiti anketirance iz vseh treh območji vključenih LAS kar nam je v celoti uspelo, saj je bilo 31% anketirancev iz LAS s CILjem, 23% iz LAS VD in 41% iz LAS v Objemu sonca. Iz drugih območjih jih je bilo le 6%. Anketiranci so bili tako iz mestnih okolij – 56% in iz podeželskih območji 54%.

Za razumevanje rezultatov ankete je zanimiv tudi odgovor glede razpoložljivosti mesečnih dohodkov gospodinjstva in odgovor na vprašanje kako gospodinjstvo shaja z razpoložljivim mesečnim dohodkom.

Skupni mesečni dohodek gospodinjstva je od 1000 do 7000 eur, v povprečju pa 2649,80 eur. Glede shajanja z razpoložljivim dohodkom pa so odgovori zabeleženi v spodnjem grafu. Skupaj je 76% takih, ki lahko oz. zelo lahko shajajo z razpoložljiv mesečnim dohodkom. Tako lahko

tudi odgovore anketirancev razumemo v tej luči, namreč da si lažje »privoščijo« tudi nekoliko dražjo, ekološko hrano.

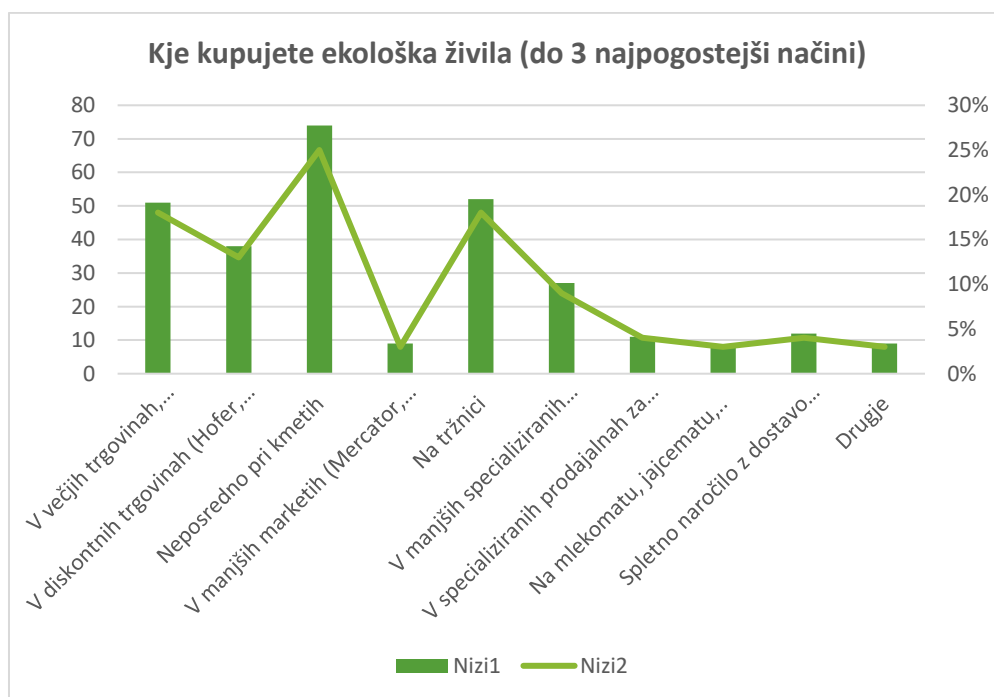
Slika 23: Kako gospodinjstvo shaja z razpoložljivim mesečnim dohodkom?

Vir: Anketa za prebivalce

Podatki o tem koliko ekološke hrane je v celotni strukturi nabave živil je bil med anketiranci zelo različen, v povprečju pa anketiranci kupujejo 37,9 % eko živil napram vsem kupljenim živilom.

Slika 24: Vprašanje v anketi: Kje kupujete ekološka živila?

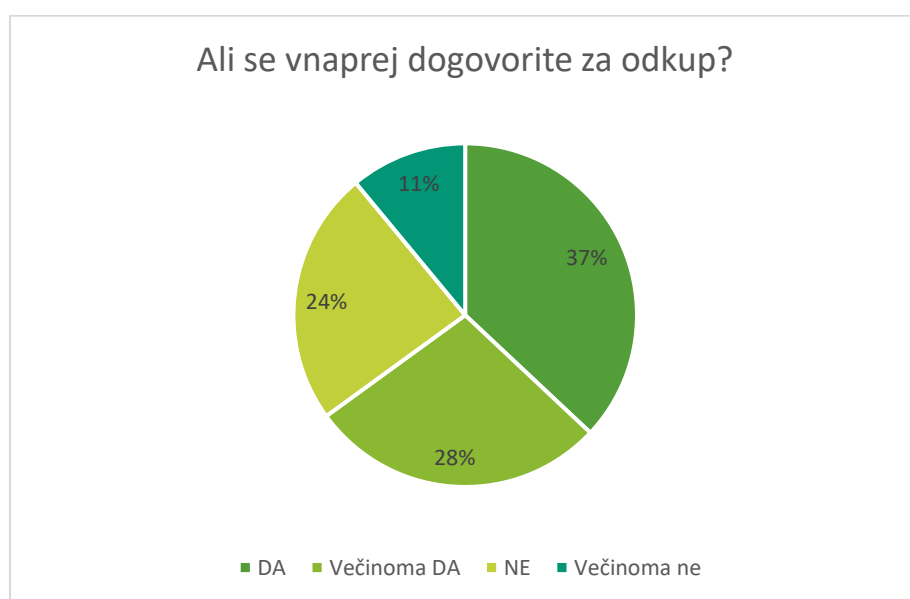

Vir: Anketa za prebivalce

Največ anketirancev kupi ekološka živila neposredno pri kmetih, potem na tržnici in v večjih trgovinah. Glede na odgovore, ki so bili zbrani v analizi za slovenski trg lahko rečemo, da se prav zaradi širitve asortimaja in nižjih cen ekoloških živil kot v preteklosti, prodaja v večjih trgovinah, tudi diskontih, povečuje.

Tisti, ki kupujejo pri kmetih se večinoma vnaprej dogovorijo za odkup. Ta trend ocenjujemo za zelo pozitiven, saj je tako na eni strani zagotovljen odkup kmetu, zmanjša se tudi poraba časa napram drugim prodajnim potem, kupec pa si lahko zagotovi nekoliko nižjo ceno in na kraju samem preveri izvor hrane. Seveda pa je način nakupa odvisen tudi od kategorije živila, saj so nekatera živila na voljo manj pogosto (npr. ekološko goveje meso).

Slika 25: Vprašanje v anketi: Ali se vnaprej dogovorite za odkup hrane neposredno pri kmetu/pridelovalcu?

Vir: Anketa za prebivalce

Anketiranci so osveščeni oz. iščejo informacije glede lastnosti, kakovosti in dostopnosti ekoloških živil – takih je 77%. Največkrat pa pridobijo informacije s strani ponudnikov, preko spleta ali od prijateljev. Ocenjujejo tudi, da imajo v glavnem dovolj informacij o prednosti ekološkega kmetovanja in ekoloških živil – takih odgovorov je 69%. Torej bi vsaj še 31% odstotkov potrebovalo dodatne informacije. Tudi ta informacija je dobrodošla za partnerje v projektu, saj se je navkljub – ali pa prav zaradi tega – poplavi informacij, še zmeraj potrebno potruditi, da pridemo do verodostojnih podatkov. Veliko vlogo pri tem igrajo prav podporne inštitucije v verigi vrednosti od dobavitelja do končnega kupca.

Potrošniki trdijo, da še zmeraj nimajo dovolj pravih, verodostojnih informacij o prednostih ekološkega kmetovanja in ekoloških živil.

3.2.2 Podatki iz anket – zakaj ne kupujete več ekoloških živil

Najprej pogledajmo zakaj potrošniki kupujejo ekološko pridelana živila. Večina anketirancev meni, da so bolj zdrava, bolj kakovostna in bolj okusna. V manjši meri pa ocenjujejo oz. jim je manj pomembno, da so živila pridobljena brez pesticidov, brez GSO, da proizvodnja manj obremenjuje okolje.

Poleg teh najpogostejših odgovorov so anketiranci podali tudi lastna mnenja in pripombe, kot npr. da želijo podpirati lokalne pridelovalce, da je krajša pot od proizvodnje do končnega potrošnika in da podpirajo tudi dobrobit živali.

Potrošniki so torej pri razlogih za nakup ekološke hrane izpostavili pozitivne lastnosti tako pridelanih živil. Kaj pa anketirance/potrošnike odvrača od nakupa teh živil?

Prvi med odgovori (35%) je, da kupujejo lokalna živila, ki niso nujno z ekološkim certifikatom, drugi odgovor (32%) pa da so ta živila dražja. Med pogostejšimi odgovori so še, da so razlogi v razpršenosti ponudbe, torej, da bi se za nakup ekoloških živil moral potrošnik precej potrditi, da jih najde (celoten asortima teh živil), ter tudi da ponudba ni konstantna. Nekaj pa anketirancev pa tudi ne zaupa, da so ekološka živila res pridelana na ekološki način.

Slovenska ekološka živila so težje dostopna.

Še posebej za slovenska ekološka živila velja, da so težje dostopna, ponudba je časovni omejena in tudi ne dovolj pestra. Poleg tega pa anketiranci opažajo, da je dražja od uvožene ekološke hrane.

Iz odgovorov katera ekološka živila anketiranci najpogosteje kupujejo je razbrati, da je zadostna ponudba: ekoloških jajc, mesa in predelanih mesnin. Prav tako potrošniki pogosto kupujejo ekološko sadje in zelenjavo ter tudi vino, olje in kis.

Iz komentarjev anketirancev pa je razbrati, da nekateri tudi sami pridelajo nekaj zelenjave, sadja ter jajc, oskrbujejo pa se tudi pri lokalnih kmetih in vinarjih. Prav tako pa je potrebno vzeti v obzir, da si nekatera gospodinjstva, kljub zavedanju o pomenu uživanju kakovostne hrane, žal ne morejo privoščiti niti slovenskih proizvodov, kaj šele ekoloških.

4. Namesto epiloga

Ker je ena od nalog oz. aktivnosti v projektu tudi osveščanje kupcev glede koristnosti ekološke ter sonaravno pridelane hrane, v nadaljevanju povzemamo nekaj podatkov iz članka Maja Prijatelj Videmšek, ki je bil objavljen v reviji Delo v letu 2014. Zakaj torej bolj dišijo jagode v supermarketu kot tiste, ki zrastejo na našem vrtu?

Bolj ko je živilo predelano, več arom ima (Maja Prijatelj Videmšek, 2014)

Ne predstavljam si poletja brez vaniljevega sladoleda, zime brez kozarca kuhančka, zajtrkov brez kruha z malinovo marmelado, tudi kina brez pokovke ne. Vsa ta hrana bi brez dodanih arom verjetno bila na robu užitnega. Šele te ji vtisnejo vonj in okus, ki vzbudi skomine in priključne spomine na prijetna doživetja.

Uživanje arom v živilih je ena najbolj temeljitih kolektivnih podreditev iluzijam današnjega časa, piše revija New Yorker. Zato ni čudno, da se podjetja, ki jih izdelujejo, nočejo posebej izpostavljati. Toda tisto, kar je najbolj skrito, pogosto najbolj privlači. Proizvodnjo arom je omogočila organska kemija na začetku 19. stoletja, s katero so znanstveniki začeli identificirati hlapne aromatične komponente, ki sestavljajo aromo živil. Pogosto so bila njihova odkritja naključna. Prva odkrita aromatična molekula je bil benzaldehid leta 1832, tekočina z vonjem po mandljih, ki se uporablja še danes. Med prvimi kemijsko pridobljenimi aromami pa so bile aroma jagode, česna in praženega ovsa.

Arome posnemajo vonj in okus, ki skupaj z živilskimi barvami v prehrabnih izdelkih pričarajo lastnosti sadja, zelenjave, mesa, sira, začimb, pa tudi fantazijske okuse, kot so npr. Red Bull, Cockta, Coca Cola ... Po definiciji pa pomenijo izdelke, ki se živilu dodajajo, da mu dajo ali spremenijo vonj in/ali okus. Najdemo jih v vseh vrstah prehrabnih izdelkov ter hrani za živali, kozmetiki, pralnih in čistilnih sredstvih in tobačnih izdelkih. Uporabljajo se tudi za prekrivanje neprijetnih vonjav ali okusa nekaterih sestavin, na primer vitaminov, beljakovin in drugih učinkovin.

Bolj kot je živilo predelano, več arom in drugih dodatkov lahko pričakujemo v njem. Dodatki v hitri hrani - in z njimi arome - pogosto prekrijejo manko sestavin ter pričarajo, da se poceni sestavine sestavijo v slastno ali vsaj užitno živilo. Pogosto pa arome nadomeščajo sestavine, ki

---

Bolj kot je živilo predelano, več arom in drugih dodatkov lahko pričakujemo v njem.

---

so bile živilu odvzete ali dodane le v manjšem deležu, ker so v večjih količinah škodljive. Takšne sestavine so sladkor, maščoba ali sol. Tudi te snovi prispevajo k aromi, in če jih odvezemo, živilu odvezemo tudi del arome.

Evropska zakonodaja glede na izvor surovin opredeljuje »naravne arome« in »arome«. Če na izdelku piše naravna aroma (npr. naravna aroma vanilje), vsebuje le aromatične sestavine

naravnega (rastlinskega ali živalskega) izvora, ki so bile pridobljene s fizikalnimi postopki: stiskanjem, prešanjem, dodajanjem encimov ali mikroorganizmov. Kemijski postopki za njihovo izolacijo se ne smejo uporabljati.

Kjer na končnem izdelku piše aroma (npr. aroma dima iz bukovih drv), pa so bile aromatične sestavine pridobljene v kemijskih postopkih. Ojačevalci arome, ki izboljšajo okus in vonj živila - takšen je natrijev glutamat, ki jedem da intenziven okus po mesni juhi, pa spadajo med aditive. Na živilih se morajo navajati z oznako E in ustrezno številko.

Proizvodnja arom s kemijskimi postopki je cenejša od proizvodnje arom iz naravnih surovin, laik pa težko zazna razliko v okusu med npr. vaniljevim sladkorjem, ki mu je bil dodan sintetizirani vanilin, in sladkorjem z ekstraktom naravne vanilje. Mimogrede, aroma vanilje je daleč najbolj popularna. Proizvajalci s kemijskimi postopki letno pridobijo tisoče ton vanilina iz naftnih derivatov in odpadnih surovin pri proizvodnji lesne celuloze.

Proizvajalci s kemijskimi postopki letno pridobijo tisoče ton vanilina iz naftnih derivatov in odpadnih surovin pri proizvodnji lesne celuloze.

Sintetične arome imajo prednost pred naravnimi z vidika čistosti, saj ne vsebujejo primesi alergenov. Če za temeljni kriterij postavimo kompleksnost arome - da se aroma živila približa tisti, ki smo je vajeni iz narave -, pa imajo prednost naravne.

Evropska zakonodaja vseskozi spremlja znanstvena dognanja o vplivih sestavin prehrabnih izdelkov na zdravje potrošnika. Pri aromah je bila ključni mejnik sprememba zakonodaje leta 2011, ki je prinesla seznam dovoljenih aromatičnih snovi. Kar ni dovoljeno, je prepovedano. Nabor surovin se je močno zožil, postopek uvrstitve nove surovine na seznam dovoljenih pa se je podaljšal in zapletel. S kliničnimi študijami mora biti dokazano, da so surovine varne. Prav tako je zakonodaja omejila uporabo več surovin ali pa jih je odstranila s seznama dovoljenih.

Pijače imajo pogosto arome citrusov. Tisti iz družine pomaranč so med najbolj priljubljenimi aromami. »Povezujemo jih s svežino in zdravim, aktivnim življenjskim slogom. Prepričujejo nas, da živilo vsebuje tudi vitamin C ali antioksidante, čeprav jih morda ne.

5. Literatura in viri

Statistični in drugi podatki (razpoložljivi do 14. 4. 2023)

- Opis projekta Prehod na sonaravno oskrbo s hrano:
<https://www.icra.si/projekt/52/prehod-na-sonaravno-oskrbo-s-hrano/>
- Analiza trga z ekološkimi živili v republiki Sloveniji, IRSA, Inštitut za razvojne in strateške analize, Ljubljana, september 2022, osnutek, april 2021
- Akcijski načrt za razvoj ekološkega kmetijstva do leta 2027 (ANEK) 2021,
- POROČILO o akcijskem načrtu EU za ekološko kmetovanje,
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0126_SL.html,
11.4.2022
- Darja Zemljič, Kmečki glas, 01.07.2021, <https://darjazemljic.kmeckiglas.com/za-zastavljeni-cilj-potrebni-pet-do-desetkrat-vec-sredstev/>
- Organic Food And Beverages Market Size, Share & Trends Analysis Report By Product (Organic Food, Organic Beverages, By Distribution Channel (Offline, Online), By Region, And Segment Forecasts, 2022 – 2030), v besedilu Organic Food
<https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/organic-foods-beverages-market>, april 2023
- Spletna anketa 1ka: Anketa prebivalci - ekološka hrana, 27.1.2023
- Spletna anketa 1ka: Ekološka hrana - javni zavodi, 10.2.2023,
- Kreatorji okusov naše hrane, Maja Prijatelj Videmšek, Delo, 16.10.2014,
<https://old.delo.si/prosti-cas/potovanja/kreatorji-okusov-nase-hrane.html>
- Uroš Maučec, Finance, 11.04.2024, Katastrofalne posledice vladne protiinflacijske košarice, https://www.finance.si/manager/katastrofalne-posledice-vladne-protiinflacijske-kosarice/a/9022779?utm_content=link_35&utm_medium=email&utm_campaign=poslovno jutro&utm_source=pj_2024-04-11&f_tid=hnGoqnCA9bmIMYu2u4DhxA

Za vsebino odgovoren LAS s CILjem.

Dokument je nastal v okviru operacije sodelovanja LAS »PREHOD NA SONARAVNO OSKRBO S HRANO«, ki jo sofinancirata Evropska unija iz Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja in Republika Slovenija v okviru Programa razvoja podeželja 2014–2020/ ukrep LEADER/ podukrep 19.3. Organ upravljana pristojen za izvajanje Programa razvoja podeželja RS za obdobje 2014-2020, je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

